

Antropologie občanské společnosti

podzim 2010

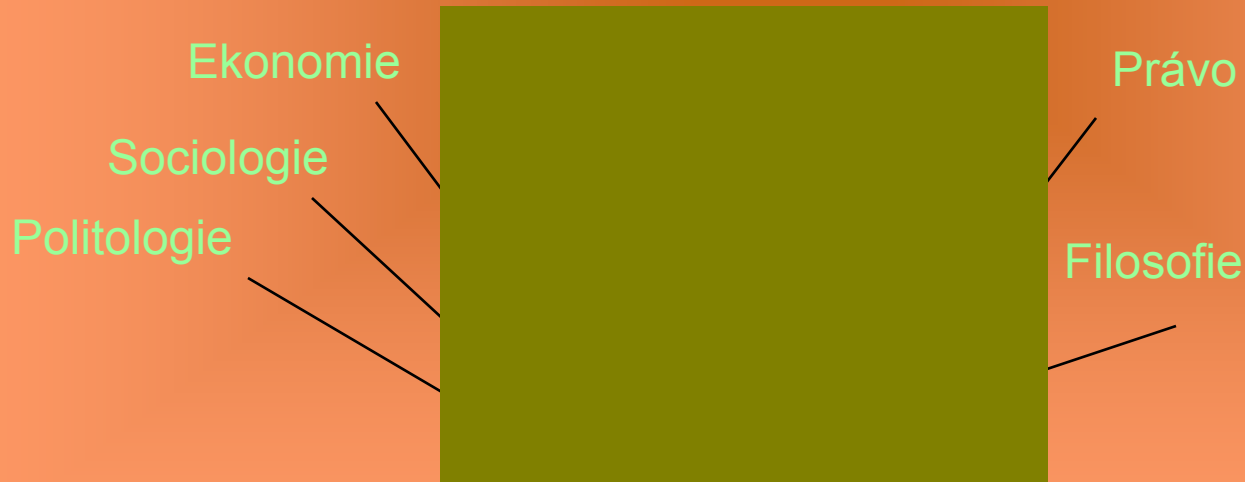
1. Občanská společnost; antropologie občanské společnosti; koncepty; terminologie

Mgr. et Bc. Alena Řiháková

alkari@centrum.cz

Studium občanské společnosti

- **Multidisciplinární** přístup: antropologie, ekonomie, filosofie, politologie, právo, sociologie,...
- Antropologie využívá **transdisciplinární** přístup ☞ tj. poznatků různých vědních oborů.
- Nejasná terminologie spojená s různými přístupy, pojetími a názory.

Terminologie

- **Občanská společnost** = občanský sektor + neformální občanské aktivity + hodnoty, normy, zvyklosti. (občanský sektor ☞ organizovaná občanská společnost).
- **Občanský sektor:** Vychází ze sektorového rozdělení národního hospodářství; ekonomický pohled.

Klíčové termíny

Národní hospodářství

Ziskový (tržní) sektor (a.s., s.r.o., v.o.s.,....)
Hlavní motiv: zisk.
Tržní mechanismus.

Neziskový (netržní) sektor

Sektor domácností
Neziskové, neformální, soukromé.

Sektor nestátní (třetí sektor)

Sektor veřejný
Rozhoduje se v něm veřejnou volbou, podléhá veřejné kontrole, řízen veřejnou správou, financování: veřejné finance. PO (příspěvkové organizace)

Pokuste se vymyslet konkrétní příklady institucí jednotlivých sektorů.

Terminologie

- **Třetí sektor:** kromě státu a trhu máme třetí sektor
- **Neziskový sektor:** nevýdělečný; zásada nerozdělování zisku; *not for profit* nezaměřené na zisk
- **Nestátní neziskový sektor:** oblast mimo stát a trh
- **Nevládní:** z angl. *non-governmental* , dříve označení mezinárodních občanských sdružení při OSN – lépe nestátní
- **Nezávislý sektor:** užívání ve VB
- **Dobrovolnický sektor:** užívání v USA, podtrhuje dobrovolný aspekt OOS

Terminologie

- Vymezení dle cíle jednání a formálnosti/neformálnosti (pravidla daná zákony)

Drobná výroba pro vlastní spotřebu či směnu

Tab. 1.1 Občanské jednání a další typy jednání, jejich cíle a sektorové umístění

Cíl – oblast jednání	Rodina	Společnost
Neformální	neformální ekonomické jednání/péče: přímé uspokojení materiálních i dalších potřeb jednotlivce, sektor domácností	neformální občanské jednání: veřejný nebo skupinový zájem, neorganizována část občanské společnosti
Formální	formální ekonomické jednání, maximalizace zisku, soukromý tržní sektor	formální občanské jednání, veřejný nebo skupinový zájem veřejný a občanský sektor

Terminologie

Jedinec zde vystupuje coby občan s rovným volebním právem, prostřednictvím kterého se spolupodílí na politickém rozhodování; veřejná moc je nadřazena občanovi

Rovnost je pouze v ekonomickém jednání

Tab. 1.2 Vymezení občanského sektoru vůči ostatním sektorům

Vztahy mezi lidmi	Typ jednání	
	ekonomické jednání	občanské jednání
podřízenost	rodina/sektor domácností	veřejný sektor
rovnost	soukromý tržní sektor	občanský sektor

Terminologie

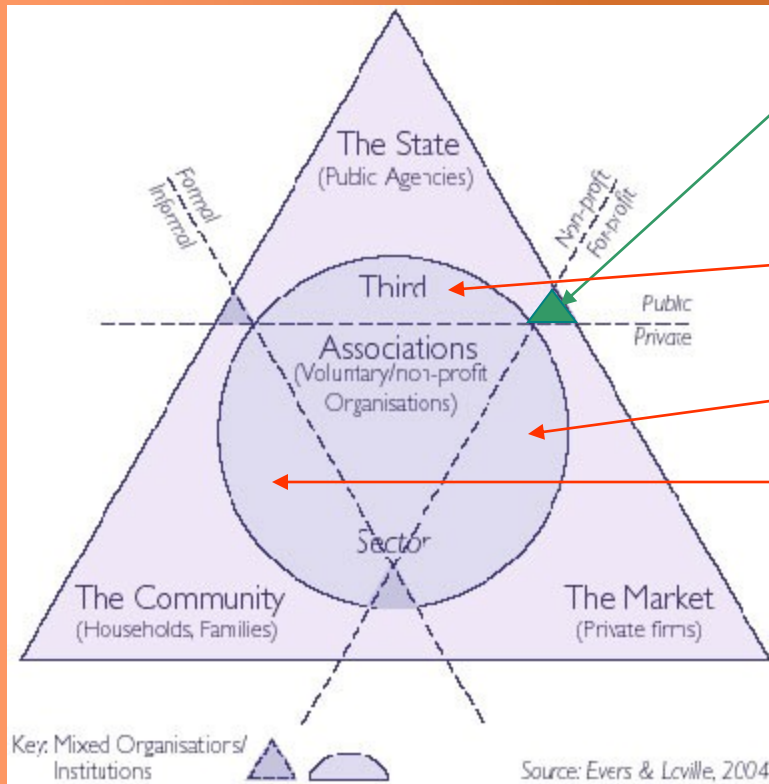
Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
všechny typy organizací	organizace občanské společnosti	OOS	civil society organizations	CSOs
	občanské organizace		civic organizations	COs
	neziskové organizace	NO	nonprofit organizations, nonprofits	NPOs
	[organizace nezaměřené na zisk]*		not-for-profit organizations	
	nevládní organizace	NVO	non-governmental organizations	NGOs
	nestátní organizace		non-governmental organizations	NGOs
	nestátní neziskové organizace	NNO	nonprofit non-governmental organizations	
specifické typy organizací	organizace sociálních hnutí	OSH	social movement organizations	SMOs

Terminologie

Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
specifické typy organizací	komunitní organizace, (lokální) komunitní organizace		community-based organizations, neighbourhood-based organizations	CBOs
	organizace založené na víře, církevní OOS		faith-based organizations	FBOs
	charitativní organizace		charitable organizations, charities	
	humanitární organizace		humanitarian organizations	
	[zdola, spontánně vznikající organizace]		grassroots organizations	
	sociální podniky		social enterprises	SEs

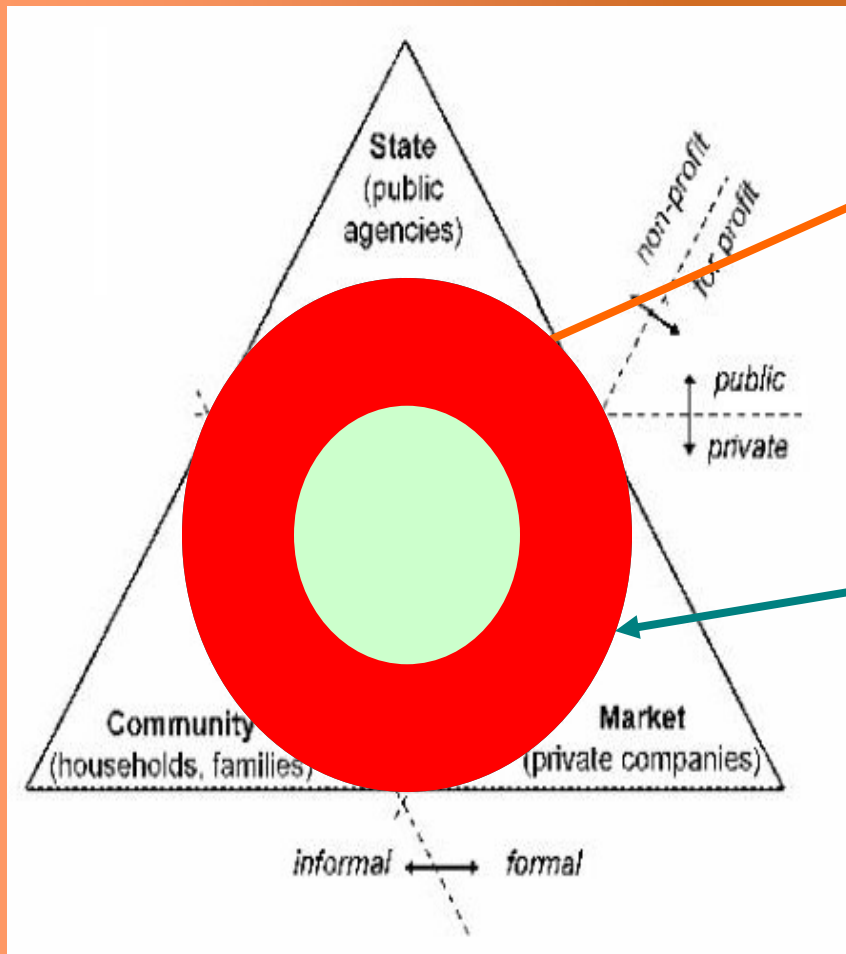
* Názvy v hranatých závorkách nejsou běžně užívány.

Klíčové termíny

- **Smíšené organizace:**
soukromá střední škola
- **Hraniční organizace:**
Profesní komory, veřejné vysoké školy
- Obchodní společnosti
- Společenství vlastníků bytových jednotek

Klíčové termíny

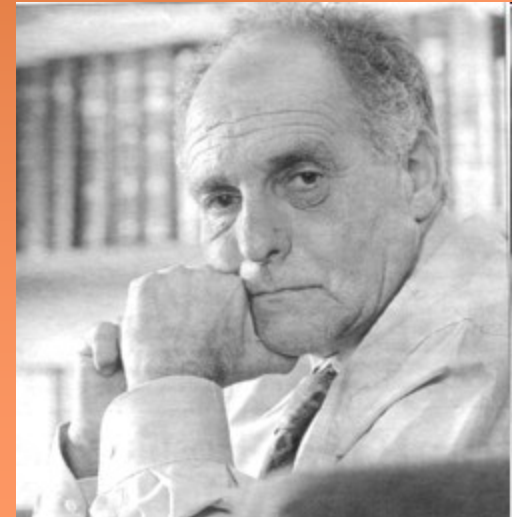

Šrafovaná oblast: sociální podniky s průnikem do sektoru ziskového, komunitního a veřejného

Sociální ekonomika (občanský samosprávný mix sektor)

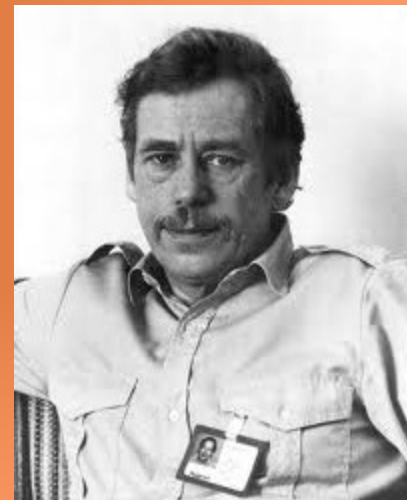
Koncept občanské společnosti

- **Sociokulturní:**
- Občanská společnost, dle **generalistů**, představuje celou společnost či politický systém, který je spojen s určitými rysy (například volným trhem, kultivovanými vztahy mezi lidmi). Představiteli tohoto proudu jsou například Ernest Gellner (1925–1995), Victor Pérez-Díaz.

<http://www.phillwebb.net/topics/society/Gellner/Gellner.htm>

- **Maximalisté** jsou představiteli tzv. deštníkového konceptu (umbrella-like concept), dle kterého je občanskou společností vše, co stojí mimo stát a rodinu, tedy i veřejné mínění, politické strany, vysoké školy atd.. Občanská společnost potřebuje trh jako civilizující prostředek. Trh posiluje sebevědomí, učí toleranci a smyslu pro pluralitu. Občanská společnost je podobně jako i jiné sféry oblastí egoismu, individuálního sobectví a svobodného naplňování soukromých cílů. Nicméně spolu s odpovědností a občanským sebeuvědoměním vytváří dynamickou podporu. Zástupci tohoto pojetí v českém prostředí jsou Charles Taylor (*1931), Petr Pithart (*1941) či Václav Havel (*1936).

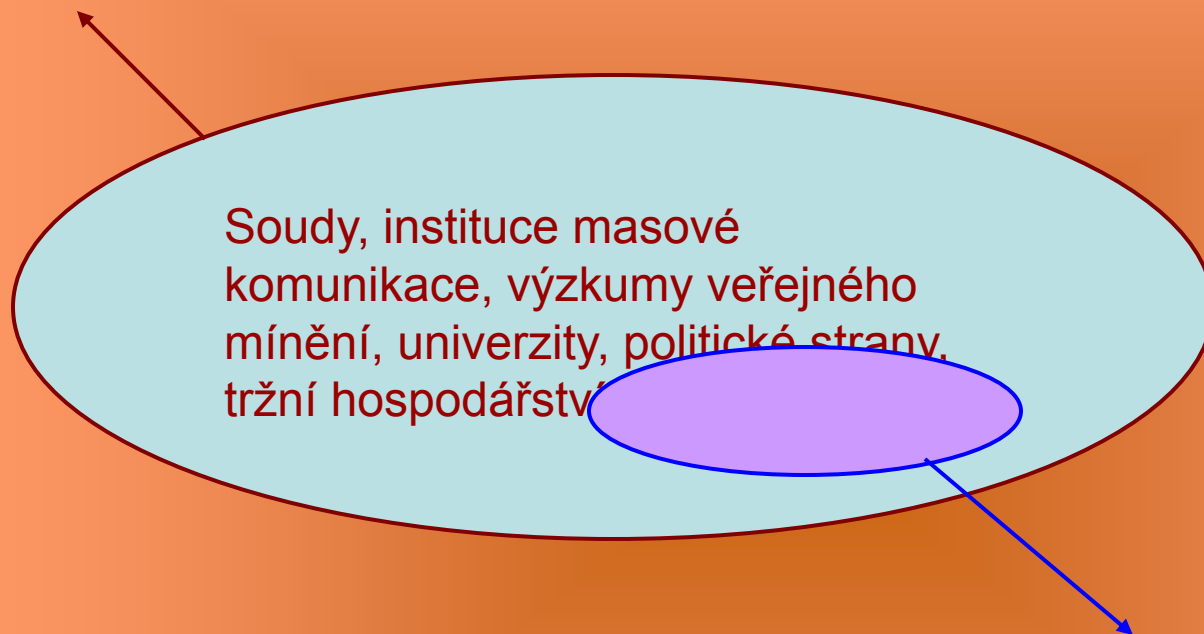
Minimalisté („*Občanská společnost u těchto autorů označuje především doménu kulturních předpokladů, zažitých tradic, hodnot a norem, implicitně sdílených způsobů a mravů, jež podmiňují myšlení i jednání každého člena společnosti. Občanská společnost je zde synonymem hodnotového konsensu, rozvinuté komunity, jež je svázána těsnou sítí interpersonálních vztahů loajality, závazků a solidarity....*“
OS: odlišení od státu, ekonomiky a sfér, které neposkytují oporu pro vzájemnou solidaritu. Navazují na Alexise de Tocquevilla a Antonia Gramsciho. Tento přístup je využit pro vymezení antropologie občanské společnosti (Jeffrey Alexander). Současní levicoví autoři: Habermas .

Ekonomické čili redukcionistické pojetí – současné podoby: levicové (socialismus, komunismus-beztřídní znamená bezkonfliktní), kapitalistické (minimalizace role státu, svoboda volby). Marx: OS výsledkem historického vývoje, stát je donucovací institucí, která odráží a rozvíjí konkrétní, historicky dané zájmy občanské společnosti.

Maximalisté, OS: synonymum nestrannosti, nositelka univerzálních a

transcendentních hodnot. Trh jako civilizující prostředek, OS nemyslitelná bez trhu. Trh posiluje sebevědomí, učí toleranci a smyslu pro pluralitu. Všechny velké organizace usilují o moc a vliv. OS je také oblastí egoismu, individuálního sobectví a svobodného naplňování soukromých cílů, nicméně je-li spojeno s odpovědností a občanským sebeuvědoměním → dynamická podpora. OS je konkurenční vůči demokracii.

Minimalisté

Sociologie, představitelé NNO: termín občanský sektor, občanská sféra

OS je protikladem státu a trhu, kteří nepodporují solidaritu a občanský étos. Odmítají taktéž církevní instituce. Hlavní formy OS: dobrovolné asociace a sociální hnutí.

Článek

enjoy
Capitalism

enjoycapitalism.com is a public service of bureaucrash

Jeffrey C. Alexander a provázanost kapitalistické ekonomie a občanské společnosti: Kapitalistická ekonomie poskytuje občanské sféře výbavu, jakou je: samostatnost, sebe-kontrola, racionalita, rovnost, seberealizace, kooperace, důvěra...

Na druhé straně tržní ekonomika a industrializace vytváří bariéry na cestě k občanské společnosti, a to ekonomickými nerovnostmi: třídní dělení, nezaměstnanost, chudoba, dvojí pracovní trh...sociální problémy, polarizace občanské společnosti.

<http://priyankaseconomicblog.wordpress.com/2010/03/08/capitalism-vs-corruption/>

http://www.henrymakow.com/capitalism_is_not_free_enterpr.html

Tab. 2.1 Úzké, střední a široké pojetí občanské společnosti
 (upraveno autorem, navazuje na Pérez-Díaz, 1998, s. 211–212; Müller, 2003)

Pojetí občanské společnosti	Sféra mimo stát a trh	Trh	Stát
úzké/základní	+		
střední/nestátní	+	+	
široké/všezahrnující	+	+	+

Koncept občanské společnosti

- **Normativní aspekt:**

Nezávislost (obrana proti rozpínání státní moci) – **funkce ochranná.**

Vytváří společenské zdroje politické moci, **legitimizuje** stát a vládu.

Participační funkce (zapojení občanů do správy veřejných věcí, *politická sdružení jsou dle Alexise de Tocqueville mezičlánkem mezi státem a občanskou společností*).

Vytváří vztahy přináležitosti a loajality, tj. funkce **integrační.**

☞ **Předpokladem je vyzrálá občanská politická kultura se smyslem pro zájmovou a názorovou pluralitu (tolerance, odpovědnost, autonomie, kompromisy)**

Zamyslete se nad konkrétními příklady jednotlivých funkcí občanské společnosti.

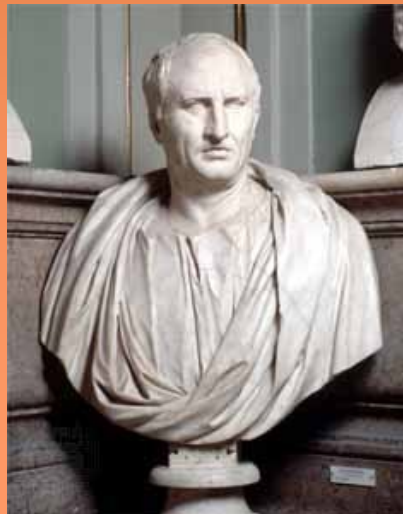
Koncept občanské společnosti

- *Koncept (pojetí, uchopení tématu): normativní (určující závaznou normu, co je třeba, co je povinné) a empirický (založený na zkušenosti).*

- **Antika-konec 18. století:**

Termín občanská společnost (lat. *civilis societas*) synonymem městské politické společnosti či státu.

Tento význam vtisknut M. T. Cicerem (106-43 př. n. l.), znovu užíván kolem roku 1400.

Koncept občanské společnosti

- V **pozdně novověkých koncepcích** je pojem občanské společnosti protikladem necivilizovanosti (vlastní despotickému a hypotetickému přirozenému způsobu vlády) – opakem je stav vlády práva, vztahy a spory jsou upraveny právem, převládá slušnost a občanské partnerství.
- Občanská společnost: městský způsob života, aktivní občanský život, obchodní dovednosti, výrazný morální náboj a etická sféra života.
- Klíčové je oddělení občanské společnosti od státu.

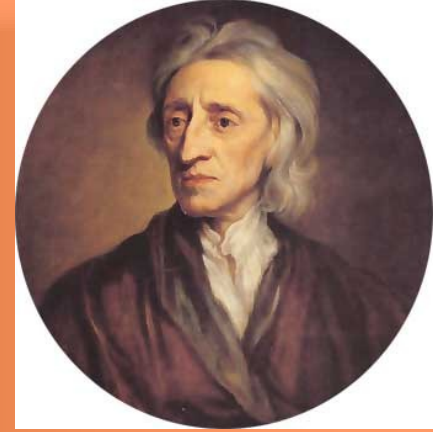

Koncept občanské společnosti

- Dle Ch. Taylora (1988): společenský a mocenský řád středověké Evropy obsahuje klíčové předpoklady vzniku OS v moderním slova smyslu, resp. distinkce státu a OS
- Středověká představa společnosti:
- 1. politická autorita jen jedním z mnoha orgánů (*starověk-feudální vazby, soudy, cechy, provinční privilegia*)
- 2. církve jako nezávislá společnost (2 ohniska moci duchovní a světská)
- 3. vývoj zákonné představy osobních práv – přirozenost feudálních vztahů autority (vzájemné povinnosti feudála a poddaného). Osobní právo jako právo přirozené (17/18. století)
- 4. existence relativně nezávislých samovládných měst
- ☞ 5. vláda monarchy s občasnou a nejistou podporou stavů

- Dle Maxe Webera příčinou vzniku *absolutních monarchií*: technické potřeby vlády a vznik odborného úřednictva...
- Návrat identifikace společnosti s její politickou organizovaností

Koncept občanské společnosti

<http://mrfootespage.com/Locke.htm>

- **John Locke (1632-1704)**

Definuje „vládu“ jako důvěru.

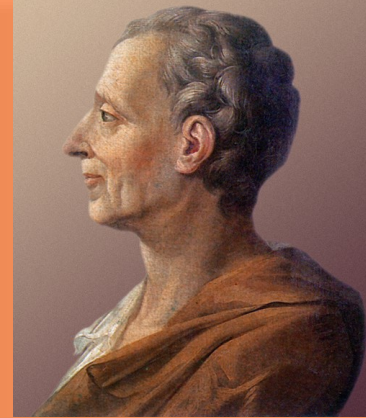
Společnost existuje před vládou, která bere individuum z přirozeného stavu.

Přirozený stav: člověk jedná dle přirozeného zákona, jeho provádění je v rukou každého člověka a má právo trestat přestupky proti němu. Přirozený zákon je v myslích lidí a pochopitelný rozumným tvorům. Člověk se vzdává výkonné moci přirozeného práva – prvotní smlouvou, z níž vzniká vláda. Ztrácí-li vláda důvěru nutí lidi opět jednat „svobodně“. Lidé zřizují vládu, neboť postrádají bezpečí osoby, života a majetku.

Komunita je postavena nad všechny politické společnosti lidstva – platí v nich přirozené právo, je to i transformovaná středověká představa osobních práv.

Občanská společnost je Lockovi synonymem společnosti politické.

Koncept občanské společnosti

- **Charles-Louis de Socondat Montesquieu (1689-1755)**

Monarchistická vláda je v jeho pojetí neodstranitelná, člověk s mocí má tendenci ji zneužívat, proto má být vláda omezena právem – **oddělení moci výkonné, zákonodárné a soudní.**

Svoboda není nezávislost, ale právo dělat to, co dovolují zákony.

Položil základ distinkce občanské společnosti a státu svým pojetím společnosti jako rovnováhy mezi centrální mocí a splotí poskytnutých práv.

Koncept občanské společnosti

- **G. W. F. Hegel (1770-1831)**

Občanská společnost v jeho pojetí: sféra mezi rodinou a státem.

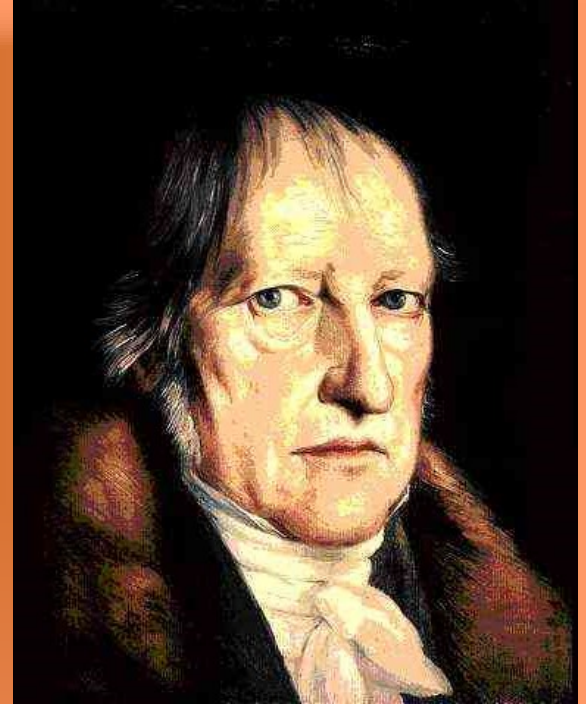
Důraz na samoregulující ekonomiku, hraje centrální úlohu na úrovni občanské společnosti.

Individuální práce jedince se proměňuje v obecný výsledek práce.

Občanská společnost se stává měřítkem dosaženého stupně lidskosti.

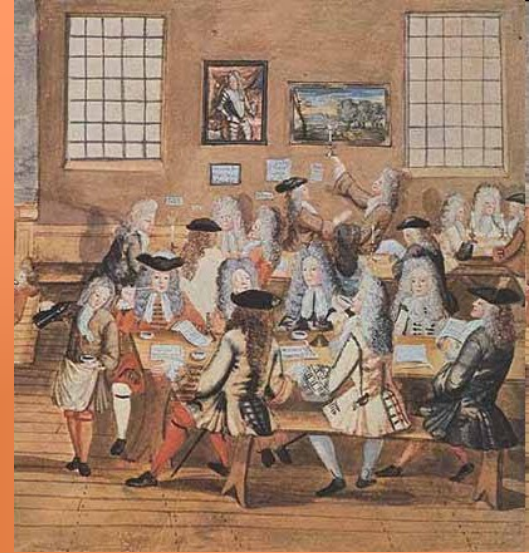
Dělbá práce-specializace-závislost: stavovská občanská společnost.

Korporace: přechod OS ke státu, otevřené pro propracující v odvětví, obecná vědomá činnost.

<http://www.psyco.com/memoriali/cultura/filosofistorie/filosofivite.html>

- V návaznosti na
- Locka: OS-existence volných sdružení, mimopolitičnost, nezávislost na politické moci, mimo stát.
- Montesquieuovskou tradici: společnost se strukturuje a koordinuje skrze sdružení nezávislá na státní moci, přičemž tyto asociace mohou státní moc zpětně vymezovat a ohýbat. Projevem OS je vlastní vláda občanů.
- Změny ve společnosti; Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Montesquieu, Ferguson a Smith (17.-18.století) – předpoklad vzniku moderního pojetí OS.

<http://www2.winthrop.edu/english/seasecs2009.htm>

Koncept občanské společnosti

- Význam dobrovolné, spontánní činnosti občanů ve veřejném zájmu začal vystupovat do popředí v 19. století...
- souvislosti:
 - růst moci státu (po VFR)
 - industrializace (spojena s hmotnou i mravní bídou)
 - sekularizace (Armáda spásy-křesťanský základ, nicméně vlastní, na církvi nezávislá organizace)
 - národní hnutí (České prostředí, kde národ nemá svůj stát).

<http://18-stoleti.navajo.cz/>

http://blogs.princeton.edu/writingart2/archives/2004/11/page_one.html

Společnost

Modernizace, urbanizace

Mobilita

Na státu nezávislá hospodářská moc Zhroucení tradičních struktur místní organizace

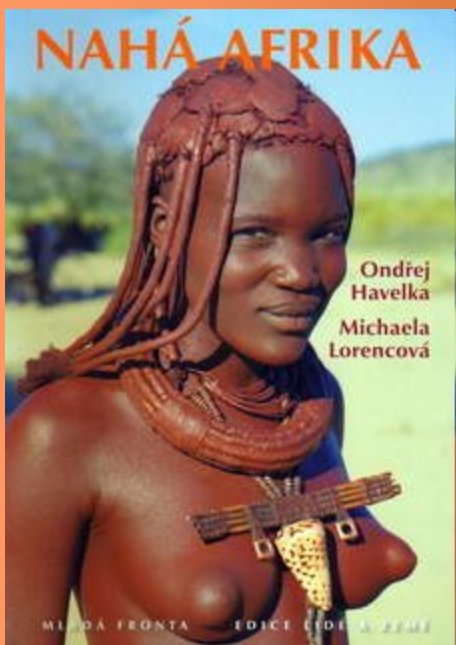
Stmelování společnosti na základě
veřejné společné komunikace
Nosič: jazyk

A/ národní a jazykově homogenní státy
☞ posílení demokratických tendencí

B/ „nové národy“ se organizují mimo stát
☞ cíle: nejdříve kulturní a jazykové...
Poté politické

Jak uplatňovat koncepty občanské společnosti mimo euroamerickou civilizaci?

PRAMENY

- Skovajsa et. al. (2010): *Občanský sektor*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-681-0.
- Donalová et al. (2003): *Modul 17: Občanská společnost: Minulost-současnost-budoucnost*.